

A bírálóbizottság értékelése

Balogh Elemér több évtizedes, szisztematikus kutatómunkájának eredményeként a szélesebb magyar tudományos közvélemény szisztematikus áttekintésben ismerkedhet meg a német szentszéki bíraskodásnak – a világi törvénykezésnek mintát adó, sőt, szűkebben a magyar királyság joggyakorlatára, a praxis fejlődésére vonatkozóan is számos tekintetben iránymutató – modelljével és sajátosságaival. Kiemelt jelentősége van a bajor és a mainzi provinciák szentszékei illetékességi vizsgálatának, hiszen ezek a korabeli magyar egyházi viszonyok tudományos értékeléséhez is fontos adalékokkal szolgálnak. A német igazságszolgáltatási praxis történelmi mélységeibe merülve tartományi példák sokaságával illusztrálja az általánosan megrajzolt kép egyedi megtestesüléseit. A curialis bíraskodás dokumentálását is többnyire német forrásokra támaszkodva végezte el, gazdag okleveles anyaggal támasztva alá megállapításait a folyó szövegben hozott példákkal csakúgy, mint a lábjegyzetekben. Összehasonlító analízisében a területiális megoldások sokszínűségét és mégis az egység felé mutató szintézisét végezte el.

A közismerten alapos német történettudomány évszázados feltáró és elemző munkájának szintéziséből képződő tudásanyaga mögé tetemes mennyiségű szakmai forrást állított, amely meggyőzően igazolja a kutatásban megfogalmazódott szerzői állítások igazát. A doktori munka magas színvonalon összegezi és tematikailag jelentősen kibővíti a szerző korábbi eredményeit. Az értekezés tehát nem egyszerű kompilációja a disszertáns eddigi tudományos eredményeinek. Balogh Elemérnek a középkori német szentszéki bíraskodás intézménytörténetét részletesen kifejtő monografikus munkája méltó módon illeszkedik a Kenneth Pennington és Wilfried Hartmann nevével fémjelzett kánonjogtörténeti sorozatban folyamatosan publikált jelentős nemzetközi kutatások közé a kánonjogi intézménytörténet területén.

A doktori mű szerkezetileg két fő fejezetre tagolódik: a Generalia részben – mintegy a végponttól indítva vizsgálatait – a kutatás tulajdonképpeni eredményeit, a szentszéki bíraskodás általános szervezeti és eljárási jellemzőit foglalja össze, amely lehetőséget kínál a tágabb körű összehasonlító jogtörténeti kutatásokhoz is. Ezt követően, a Specialia részben ismerteti meg az olvasóval az általános tételeket megalapozó különös vizsgálatokat. E sajátosnak mondható módszer tudományosan igazolható, és nem csupán a büntető törvénykönyveknek a 18-19. század fordulójától ismert általános részre és különös részre tagolása miatt kézenfekvő, hanem a jogtörténettudomány szempontjából is: különösen jelentős ez a modell abban a német birodalomban, amelyben a fellebbezés intézményesített lehetősége az egész középkoron át még tartományi szinten sem alakult ki.

Kiemelésre érdemesek a szerző azon vizsgálatait, amelyek a szentszéki eljárásnak a rendes kánoni perrel illetve a régi germán eljárással történő összevetését célozzák. Végtelenül izgalmas az a találkozás, amely a korban a magas műveltséget hordozó egyház szervezte peres eljárás és a többnyire írástudatlan társadalom jogi konfliktusaiból kerekedő processzus hétköznapi problémái körül létrejött.

Ezen összehasonlításokból származó tudományos eredményei értékes új megállapítások a hazai tudományos közösség számára is. Az egyházi bíraskodás két jellegzetes fejlődési tendenciája rajzolódik ki a szerző kutatásai nyomán. Egyik az eljárások szakszerűsödése, a jogismerő bírák és tanácsadó jogtudók megjelenése a perben. A jogviták lényegét egyrészt az egyezség, vagy a maguk által választott bírák döntése jelentette. E pozíciótól vezetett az út az érdemi, tényfeltáró és bizonyító ítélethozatal gyakorlatához. A másik domináló fejlődési ív az ókori római jogi kultúrának, a magánjog és a perjog fejlett szabályozásának, cizellált jogtechnikájának újjáéledése az érett középkor viszonyai között. A szerző gazdag forrásanyag alapján igazolja, hogy „a bonyolult, hosszadalmas és drága, ráadásul a végrehajthatóságot tekintve teljesen bizonytalan kimenetelű kánoni pernél” a felek jobban kedvelték a régi germán eljárásjogi szemlélet kompozicionális elemeinek tovább élését szimbolizáló egyeztetést.

Balogh Elemér tudományos munkájában azt az időszakot vizsgálta, amelyben az egyházi bírászkodás a leginkább kiszélesedett állapotát érte el, amikor megszületett a Corpus Iuris Canonici is, és amikor az egyház bírászkodási igényeit is megfogalmazta. A korszak szentszéki ítélkezését az alanyi és tárgyi illetékesség tengelye mentén tette tudományos vizsgálata tárgyává. Igazolta, hogy az egyházi fórumok az egyház korabeli szerepvállalásának megfelelően kezdettől fogva széleskörűen teljesítettek világi funkciókat, nem csak klerikusok és világi konfliktusok esetén, hanem világiaknak egyházi bíróságok előtt indított ügyeiben, sőt kifejezetten világi ügyekben is. Rámutatott arra, hogy az állandó bírák megjelenése – amellet, hogy az állandó bírák intézménye főként a kolostorok védelmét szolgálta – magával hozta a törvénykezésre jogosultak tekintetében a jogban jártasság kritériumának megerősödését is.

A doktori mű a német tudományosság terén megszokott szigorú normák szerint készült. Az értekezés egyik érdeme, hogy fogalomhasználata következetes, és az alapkategóriákat tekintve rendkívül precíz. A feldolgozott források és szakirodalom döntő többsége latin és német hivatali nyelven íródott. Ebben az esetben a szerzőnek egy sajátos rétegnyelv-tudás és magas szintű szakmai ismeret alapján esélye volt a szentszéki judikatúra jogtörténeti elemzésére. Az értekezés írója nem csupán lefordította a vonatkozó rendelkezéseket, hanem komoly jelentéstani, hermeneutikai és komparatiztikai elemzéseket is végzett. Külön részletezte az engedelmességre készítő elmakacsolás lehetőségét, a bizonyítás jellegzetességeit, a tanúbizonyítás, az okleveles bizonyság és az eskü szerepét. Definiálta a közbenső ítélettől elkülönített ítéletet, taglalta makacssági ítéletet és a végítéletet, annak jellegzetes kísérő rendelkezésével, az örök hallgatásra kötelezéssel.

A jelölt az opponensi véleményekre és a nyilvános vita során feltett kérdésekre színvonalas válaszokat adott.